

MARIA DĘBOWSKA – LUBLIN

**NADZWYCZAJNE UPRAWNIENIA
DLA BISKUPÓW DIECEZJALNYCH
NA TERENACH RP ZAJĘTYCH PRZEZ WOJSKA RADZIECKIE
W 1939 ROKU**

Celem zapewnienia wiernym w czasie drugiej wojny światowej możliwości korzystania z dobrodziejstw posługi duszpasterskiej Stolica Apostolska wydała szereg nadzwyczajnych uprawnień dla ordynariuszy diecezji znajdujących się na terenach okupowanych przez wojska niemieckie. Publikowane były one na łamach *Acta Apostolicae Sedis*.

Podobne nadzwyczajne uprawnienia przyznał papież również ordynariuszom diecezji – obydwóch obrządków grekokatolickiego i łacińskiego – położonych na terenach Rzeczypospolitej Polskiej, zajętych przez okupacyjne wojska radzieckie 17 września 1939 r., gdyż tam zarówno życie, jak i działalność Kościoła zostały znacznie ograniczone i nadzwyczajnie utrudnione. Tekst tych uprawnień nie został jednak opublikowany w urzędowym organie Stolicy Apostolskiej, zapewne ze względu na konieczność zachowania tajemnicy.

Tekst *nadzwyczajnych uprawnień*, z datą 29 listopada 1939 r., został dołączony do listu kardynała Eugène Tisseranta z 27 listopada 1939 r. do grekokatolickiego arcybiskupa lwowskiego Andrzeja Szeptyckiego¹. Przesyłka ta została sporządzona w dwóch egzemplarzach i wysłana dwoma różnymi drogami do Lwowa. Szczęśliwie – co wiemy z listu Szeptyckiego do Tisseranta – obydwie przesyłki dotarły do adresata².

W kancelarii abp. Szeptyckiego sporządzono niezwłocznie kopie *uprawnień* dla wszystkich biskupów – podpisane i uwierzytelnione przez niego we

¹ *Le Saint Siège et la situation religieuse en Pologne et les Pays Baltes 1939-1945*, Città del Vaticano 1967, s. 134.

² Tamże, s. 168.

Lwowie 13 grudnia 1939 r. Tekst *uprawnień* starano się możliwie najszybciej przekazać zainteresowanym biskupom, co nie obyło się bez trudności³.

Niniejsza publikacja jest poświęcona sprawie omawianych uprawnień w odniesieniu do diecezji łuckiej, obrządku łańcińskiego zarządzanej przez biskupa Adolfa Szelażka. Do niego tekst *uprawnień* przekazanych przez abp. Szeptyckiego na pewno dotarł, gdyż odnaleziono go w osobistych papierach tego biskupa, które przewiózł do Polski w sierpniu 1945 r. kanclerz Kurii Biskupiej Łuckiej, ks. Jan Szych⁴. Tekst ten stał się podstawą obecnego wydania nadzwyczajnych uprawnień przyznanych przez Piusa XII biskupom greckokatolickim i łańcińskim kierującym diecezjami znajdującymi się na wschodnich kresach Rzeczypospolitej Polskiej.

Omawiane dokument to siedmiostronicowy maszynopis. Celem podkreślenia autentyczności tekstu abp Szeptycki, poza własnoręcznym podpisem na końcu tekstu (z formułą *Concordat cum originali*), na każdej stronie maszynopisu na lewym marginesie umieścił także swój podpis: *Andreas mpp*; każda zaś strona została ponumerowana własnoręcznie również przez arcybiskupa przez umieszczenie na niej liczb od 1/7 do 7/7.

Publikowany obecnie tekst *uprawnień*, jak się wydaje nie był dotychczas znany badaczom, być może i z tej racji, że nie został dotąd ogłoszony drukiem; a jest on niezwykle ważny dla poznania podstaw pewnych decyzji i rozporządzeń – w tym przypadku – biskupa łuckiego. Korzystając z przyznanych mu uprawnień bp A. Szelażek sporządził, w celu stosowania przez duchowieństwo diecezji łuckiej, wykaz „pozwoleń, dyspens lub zezwoleń” na czas nadzwyczajnych warunków okupacyjnych⁵.

Wydaje się celowe zaprezentowanie kilku przykładów zarządzeń biskupa łuckiego, które mógł wydać dysponując przyznanymi mu nadzwyczajnymi uprawnieniami.

Papież nakazał każdemu ordynariuszowi (p. I) wyznaczenie dwóch kapłanów, „którzy jeżeli stolica [biskupia] będzie niedostępna ze względu na uwięzienie, relegowanie, wygnanie lub niezdolność biskupa tak, że nawet listownie nie będzie on mógł swobodnie komunikować się z diecezjanami, obejmą zarząd diecezji, następując po sobie według porządku ustalonego przez samych biskupów”. Taka sytuacja zaistniała właśnie w diecezji łuckiej. Po aresztowaniu bp. Szelażka przez władze sowieckie w nocy z 3 na 4 stycznia 1945 r. i osadzeniu go w więzieniu, najpierw w Łucku, a potem w Kijowie, właściwie, gdyby nie wspomniany nakaz papieża, nie byłoby nikogo kto mógłby

³ Tamże.

⁴ Papiery bp. Adolfa Szelażka są częścią Archiwum Diecezji Łuckiej [dalej: ADŁ], znajdującego się obecnie w depozycie w Ośrodku Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

⁵ Tekst ten zaczyna się od słów: *Saluti animarum providere in Domino cupientes, vi facultatum Nobis concessarum sequentes gratiae Omnibus Sacerdotibus Nostrae dioecesis pro hodiernis adiunctis usque ad revocationem impertimur.*

prawnie zarządzać diecezją. Biskup pomocniczy Stefan Walczykiewicz zmarł bowiem 13 maja 1940 r., a wyznaczony w 1944 r. na to stanowisko biskup pomocniczy przemyski, Wojciech Tomaka, rezydował poza terenem diecezji łuckiej⁶. Po aresztowaniu więc bp. Szelażka rządu w diecezji objął kanonik Leopold Szuman, który czas wojny spędził w Łucku i to on prawdopodobnie (nie ma dokumentu nominacyjnego i prawdopodobnie ze względu na bezpieczeństwo nie został on sporządzony) był jednym z kapłanów wyznaczonych do objęcia zarządu diecezją łucką. Drugim kapłanem uprawnionym do objęcia rządów diecezji łuckiej był kanonik Gustaw Jełowicki. Świadczą o tym słowa listu skierowanego przez kan. Szumana do kanclerza Szycha: „jeżeli uważacie, że koniecznie potrzebny podpis którego z nas niedołęgów, to poszłecie do któregokolwiek z nas, tj. do mnie albo do ks. Jełowickiego (gdzie Wam wygodnie)”⁷.

Kanonik Leopold Szuman podpisując korespondencję (w Łucku i po ewakuacji do Polski) używał tytułu administratora diecezji⁸. Po opuszczeniu diecezji, przebywając w Niemczech koło Lublina, zrezygnował z funkcji administratora argumentując to podeszłym wiekiem; obowiązki jego przejął kanonik Gustaw Jełowicki, który osiadł u sióstr pasterek w Jabłonowie Pomorskim⁹. Od tego czasu pisma do zarządu diecezji łuckiej kierowane były do Kurii Biskupiej Łuckiej w Jabłonowie Pomorskim. Taka sytuacja przetrwała do czasu uwolnienia biskupa Szelażka z więzienia w Kijowie i jego przybyciu do Polski w maju 1946 r.

Omawiane uprawnienia mogą także wyjaśnić sprawę ks. Zygmunta Chmielnickiego (zakatowanego wkrótce po przewiezieniu do Gross-Rosen w kwietniu 1944 r.), uważanego przez księży diecezji łuckiej (a za nimi opinia ta przytaczana jest przez badaczy zajmujących się problematyką Kościoła na kresach wschodnich¹⁰) za biskupa nominata żytomierskiego. Badacze tego problemu nie zdołali dotychczas tej sprawy wyjaśnić definitywnie, gdyż brak dokumentów potwierdzających ten fakt. Być może bp Szelażek korzystając z nadzwyczajnych uprawnień¹¹ ustanowił wikariuszem generalnym dla diecezji żyto-

⁶ *Le Saint Siège*, s. 849.

⁷ ADŁ, Ks. L. Szuman do ks. J. Szycha 5 XI 1945 r.

⁸ Zob. M. Dębowski, *Łucka kuria diecezjalna „na wygnaniu”*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 73 (2000) s. 27-28.

⁹ ADŁ, Ks. J. Szych do L. Szumana [bez daty, 1945 lub 1946 r.]: „Papier, który przesyłam do podpisania jest konieczny, aby nikt nie wątpił o prawdziwości faktu, że Przewielebny Ks. Prałat upoważnił Ks. Jełowickiego do zastępowania siebie”.

¹⁰ Zob. m.in. R. Dzwońkowski, *Losy duchowieństwa katolickiego w ZSSR 1917-1939. Martyrologium*, Lublin 1998, s. 190; L. Popek, *Diecezja łucka w okresie międzywojennym i podczas II wojny światowej (1918-1944)*, w: *Polacy i Kościół rzymskokatolicki na Wołyniu w latach 1918-1997. Materiały z międzynarodowej sesji naukowej zorganizowanej w Lublinie w dniach 9-10 grudnia 1997 r.*, oprac. L. Popek, Lublin 1999, s. 41.

¹¹ „Jeśli zaś jakaś diecezja zostanie tak podzielona, że jej część będzie pod władzą Rosjan, nie zaś stolicy biskupiej, niech Ordynariusz miejsca w porę ustanowi swojego wikariusza dla

mierskiej tego właśnie kapłana; być może także jego chciał, w sprzyjających okolicznościach, przedstawić papieżowi jako kandydata na to biskupstwo.

W literaturze powtarzane jest także stwierdzenie, że bp Szelażek o tej nominacji zawiadomił Stolicę Apostolską. Publikowana obecnie w dodatku do *uprawnień* korespondencja między ks. Janem Szychem i sekretarzem Kongregacji do Spraw Nadzwyczajnych Kościoła Domenico Tardinim wskazuje na to, że w okresie wojny Stolica Apostolska nie miała żadnych kontaktów z biskupem łuckim. Jedynym pismem z Watykanu, które dotarło do Łucka był list gratulacyjny papieża Piusa XII z okazji jubileuszu dwudziestopięciolecia święceń biskupich Szelażka; jubileusz ten przypadał na rok 1943¹². Biskup Szelażek niezwłocznie napisał podziękowanie dla papieża. Na pewno przy tej okazji przedstawił sytuację Kościoła w swojej diecezji i sprawę ks. Zygmunta Chmielnickiego. Pismo to nie dotarło jednak nigdy do papieża, gdyż zabrakło wtedy możliwości przekazania go do Watykanu, a jak napisał ks. Szych do Tardiniego „w czasie rewizji bolszewicy znaleźli i zabrali tę odpowiedź i umieścili ją w aktach Biskupa w Kijowie”¹³. To ten list wykorzystano prawdopodobnie jako jeden z zarzutów przeciwko bpowi Szelażkowi, po aresztowaniu go w styczniu 1945 roku¹⁴.

Omawiane tu uprawnienia stwarzają także możliwość wyjaśnienia, co dawało bpowi Szelażkowi prawo mianowania w 1944 r., po wkroczeniu wojsk sowieckich, administratorów dla diecezji żytomierskiej i kamienieckiej, „dopóki Ojciec Święty nie wyda koniecznych w tej sprawie zarządzeń”¹⁵. Decyzja o mianowaniu ks. Adolfa Kukuruzińskiego administratorem diecezji kamienieckiej i ks. Bronisława Drzepeckiego administratorem diecezji żytomierskiej była, według NKWD, kolejnym przestępstwem bpa Szelażka¹⁶.

zajętego obszaru i przyzna mu wszystkie konieczne uprawnienia nadzwyczajne, także wyżej wymienione” (p. III).

¹² *Le Saint Siège*, s. 830-831. Aż do końca wojny w Watykanie nie wiadomo, czy pismo to dotarło do adresata. W 1945 r. Domenico Tardini pytał ks. Jana Szycha czy bp Szelażek je otrzymał, zob. *Dodatek*, D. Tardini do ks. J. Szycha 16 XI 1945 r.

¹³ Zob. *Dodatek*, ks. J. Szych do D. Tardiniego 30 V 1946 r.

¹⁴ „Podstawą do oskarżenia była pisemna relacja bpa Szelażka do Rzymu, którą NKWD znalazło podczas rewizji w jego mieszkaniu”, *P o p e k*, *Diecezja łucka*, s. 42.

¹⁵ Sprawę tę omawia M. Dębowska, *Posługa duszpasterska duchowieństwa diecezji łuckiej na kresach wschodnich I RP w czasie II wojny światowej*, w: *Historia et ius. Księga Pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Henryka Karbownika*, red. A. Dębiński, G. Górski, Lublin 1998, s. 38-40.

¹⁶ *P o p e k*, *Diecezja łucka*, s. 42-43.

EDYCJA TEKSTU I PRZEKŁAD

[Nadzwyczajne uprawnienia przyznane przez papieża Piusa XII biskupom obrządków łacińskiego i grekokatolickiego na terenach Rzeczypospolitej, zajętych przez wojska radzieckie]

[s. 1] Summus Pontifex, qui sollicitudinem gerit omnium Ecclesiarum, quam maxime nunc anxius est de conditione fidelium territorii Reipublicae Poloniae a russo exercitu occupati. Quos enixa prosequens cura pro illorum locorum Ordinariis opportuna dedit mandata ut quidquid accidat, dioecesis regimini et continuitati iurisdictionalis potestatis consulatur et Ordinariis iisdem peculiare concessit facultates in casu tantum veras necessitatis valituras nempe si professio catholicae fidei ac cultus exercitium aspere praependiantur, graviter onerata super existentia causae eorundem Ordinariorum conscientia.

I. Episcopi residentiales territorii Reipublicae Poloniae a russo exercitu occupati, duos sacerdotes quamprimam nominent, cui si sedes ob Episcopi captivitate, relegationem, exilium aut inhabilitatem ita impedita sit,

[s. 1] Najwyższy Kapłan, który troszczy się o wszystkie Kościoły, jest obecnie w najwyższym stopniu zaniepokojony położeniem wiernych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej, zajętych przez wojsko rosyjskie. Otaczając ich szczególną troską wydał odpowiednie zalecenia dla ordynariuszy tych miejsc, aby cokolwiek się stanie, zadbano o kierowanie diecezją oraz ciągłość jurysdykcji i przyznał tymże Ordynariuszom szczególne uprawnienia, których mogą ważne używać tylko w wypadku rzeczywistej konieczności, a mianowicie wówczas, jeżeli możliwość wyznawania wiary i sprawowania kultu katolickiego byłaby poważnie ograniczona, przy czym Ordynariusze ci są poważnie związani w sumieniu w przypadku zaistnienia takiej przyczyny.

I. Niech biskupi rezydencjalni na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej zajętych przez wojsko rosyjskie jak najszybciej mianują dwóch kapłanów, którzy, jeżeli stolica [biskupia] będzie niedostępna ze względu na uwięzie-

ut ne per litteras quidem cum dioecesis libere communicare ipse possit, dioecesis regimen suscipiant, sibi invicem succedendo secundum ordinem ab ipsis Episcopis statutum. Iidem sacerdotes Episcopo mortuo unus post alium succedent, quoties ob extraordinarias circumstantias, russicae occupationis causa, electio Vicarii Capitularis ad normam iuris impossibilis omnino evadat.

Qui dioecesim regendam ut supra suscepit quamprimam, si id fieri possit Apostolicam Sedem de assumpto munere certiore reddendam curet et sacerdotem statim nominet, qui sua vice alteri iam delecto succedat.

Qui ita regimen obtinent iisdem obligationibus tenentur, iisdem iuribus fruuntur ac Episcopi residentiales et iisdem facultatibus extraordinariis gaudent, quae infra recensentur, exceptis iis quae episcopalem caracterem exigunt et hoc ipsi careant.

II. SS.D.N. PIUS PP. XII Ordinariis locorum territorii Reipublicae Polonicae a russo exercitu occupati, *circumstantiis de quibus supra revera existentibus et donec aliter a S. Sede disponnatur, sequentes facultates benigne concedit, quae quatenus de permissionibus vel dispensationibus aut concessionibus sacerdotibus largiendis agitur, ab iisdem locorum Ordinariis sacerdotibus utriusque Cleri indulgeri possunt: iis non exclusis quando necessitas urgent et (s. 2) impos-*

nie, relegowanie, wygnanie lub niezdolność biskupa tak, że nawet listownie nic będzie on mógł swobodnie komunikować się z diecezjanami, obejmą zarząd diecezji, następując po sobie według porządku ustalonego przez samych biskupów. Ci sami kapłani po śmierci biskupa niech następują jeden po drugim, ilekroć z powodu nadzwyczajnych okoliczności, z powodu okupacji rosyjskiej wybór wikariusza kapitulnego zgodnie z normą prawa okaże się zupełnie niemożliwy.

Ten, który podjął rządy w diecezji, niech jak najszybciej, o ile to tylko możliwe, zadba o zawiadomienie Stolicy Apostolskiej o podjęciu zadania i niech natychmiast wyznaczy kapłana, który z kolei nastąpi po innym, już wybranym.

Ci, którzy w ten sposób obejmą zarząd, są związani tymi samymi obowiązkami, korzystają z tych samych praw, co biskupi rezydencjalni i mają te same nadzwyczajne uprawnienia, jakie wymienia się poniżej, z wyjątkiem tych, które wymagają godności biskupiej, oni zaś są jej pozbawieni.

II. Ojciec Święty Papież Pius XII łaskawie przyznał Ordynariuszom miejsc na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej zajętej przez wojsko rosyjskie w okolicznościach, o których [mowa] powyżej, a które by rzeczywiście wystąpiły i dopóki Stolica Apostolska nie zarządzi inaczej, następujące uprawnienia, które w zakresie pozwoleń, dyspens lub zezwoleń udzielanych kapłanom mogą być przyznawane przez tychże Ordynariuszy kapłanom obojga duchowieństwa [diecezjalne-

sibilis sit recursus ad proprium Ordinarium, qui ad alienam dioecesim pertineant vel alius sint ritus.

1. a/ Celebrandi Missam pontificalem sine caligis, tunicella, dalmatica, chirotecis, quatenus huiusmodi paramenta pontificalia non habeantur;

b/ permittendi Missae celebrationem etiam publicam quatenus desint ecclesia vel oratorium altare, sacra supellex;

– in quolibet decenti loco vel sub dio, quamvis desit petra sacra,

– cum calice vitreo dummodo solido et quatenus fieri potest, a quocumque usu profano secreto,

– cum duobus luminibus si haberi possint ex quacumque substantia confectis,

– absque praescriptis paramentis liturgicis, adhibitis tantum, si habeantur super vestem talarem superpelliceo et stola,

– absque ministro vel ullo teste;

c/ permittendi, si deficiat Liber Missalis et sacerdos preces memoria teneat, celebrationem Missae votivae de B.V.M. etiam in festis duplicibus primae et secundae classis, vel de Requiem, festis duplicibus primae et secundae classis tantum exceptis.

2. Permittendi sacerdotibus ex gravissimis et urgentissimis causis, in quo graviter Ordinariorum oneratur conscientia, ut servatis servandis bis

go i zakonnego]: nie wyłączając tych (kiedy zachodziłaby pilna konieczność, a (s. 2) niemożliwy byłby rekurs do własnego Ordynariusza), którzy należeliby do innej diecezji albo byłiby innego obrządku.

1. a) celebrowania mszy pontyfikalnej bez pończoch, tunicelli, dalmatyki, rękawiczek, o ile nie byłoby tego rodzaju paramentów pontyfikalnych;

b) zezwalania na celebrowanie mszy, także publicznej, kiedy brak kościoła lub kaplicy, ołtarza, sprzętów liturgicznych;

– w każdym odpowiednim miejscu, nawet pod gołym niebem, choćby nie było portatylu,

– przy użyciu kielicha szklanego, byleby tylko trwałego i, na ile to możliwe, zabezpieczonego przed wszelkim użytkowaniem świeckim,

– z dwoma świecami, o ile można je mieć, wykonanymi z jakiegokolwiek substancji,

– bez przepisanych paramentów liturgicznych, jedynie w sutannie oraz komży i stule, o ile są dostępne,

– bez ministranta lub też jakiegokolwiek świadka;

c) pozwalania, jeżeli nie byłoby mszału, a kapłan znał modlitwy na pamięć, na celebrowanie mszy wotywniej o NMP, także podczas świąt pierwszej i drugiej klasy, albo o zmarłych, wyjąwszy tylko święta pierwszej i drugiej klasy.

2. Zezwalania kapłanom z najbardziej poważnych i nagłych powodów (do czego Ordynariusze są poważnie zobowiązani w sumieniu), aby

eodem die Sacrosanctum Missae Sacrificium celebrare queant.

3. Permittendi sacerdotibus accedente vera necessitate, super qua graviter oneratur Ordinariorum conscientia, ut servatis servandis eodem die ter Sacrum litare valeant diebus dominicis et festis de praecepto, tum in ecclesiis et oratoriis publicis et semipublicis, quam, si expediens fuerit, in ipsis privatis domibus dum id exigat publicum fidelium bonum, remoto in his sacris peragendis quocumque scandali vel profanationis periculo.

4. Dispensandi ab applicatione Missarum pro populo sacerdotes illos, qui longe a proprio grege vitam ducere debent nec ullos fructus a beneficio parociali percipiunt.

5. Concedendi sacerdotibus Sacrosanctum Missae Sacrificium diebus (*s. 3*) dominicis ac festis de praecepto iterantibus, ut ipsi inopiae causa, eleemosynam etiam pro altera Missa percipere possint.

6. Conficiendi Olea Sacra cum sacerdotibus quos potuerint, etiam extra diem Coenae Domini.

7. Concedendi ut adhibeantur Olea Sacra etiam antiqua, non tamen ultra quattuor annos, dummodo corrupta

przy zachowaniu tego, co winno być zachowane, mogli dwukrotnie tego samego dnia celebrować Najświętszą Ofiarę Mszy.

3. Zezwalania kapłanom, w sytuacji rzeczywistej konieczności (do czego Ordynariusze są zobowiązani w sumieniu), aby zachowując to, co winno być zachowane, mogli tego samego dnia w niedziele i święta nakazane trzykrotnie składać Najświętszą Ofiarę zarówno w kościołach i kaplicach publicznych, jak i półpublicznych, a jeżeli byłoby to wskazane, nawet w domach prywatnych, gdyby tego wymagało publiczne dobro wiernych, unikając podczas sprawowania tych świętych obrzędów wszelkiego zgorzenia lub niebezpieczeństwa profanacji.

4. Dyspensowania, od aplikowania Mszy św. za lud, tych kapłanów, którzy muszą wieść życie z dala od własnej trzody i nie uzyskują żadnych dochodów z beneficjum parafialnego.

5. Zezwalania kapłanom sprawującym po raz drugi Ofiarę Mszy Świętej w niedziele (*s. 3*) i święta nakazane, aby mogli ze względu na niedostatek przyjąć stypendium za drugą mszę.

6. Sporządzania Olejów Świętych wraz z kapłanami, których będą mogli [zgromadzić], także poza dniem Wieczery Pańskiej.

7. Zezwalania, aby były używane także i stare Oleje Święte, nie starsze jednak niż cztery lata, byleby tylko nie

non sint et peracta omni diligentia nova vel retentiora Olea Sacra haberi nequeant.

8. Consecrandi per se vel per alios sacerdotes sibi benevisos altaria mobilia cum formula brevi a S. Sede adprobata et concedi soluta.

9. Concedendi sacerdotibus ut calices et patenas cum oleis ab Episcopo benedictis consecrare valeant.

10. Benedicendi valide et licite etiamsi caractere episcopali expertes Oleum infirmorum.

11. Concedendi parochis vel aliis sacerdotibus eorum vices gerentibus facultatem benedicendi aquam baptismalem ea breviori formula qua Missionariis Peruanis Paulus PP. III uti concessit, quaeque in appendice ad *Rituale Romanum* legitur.

12. Permittendi sacerdotibus ut functiones Maioris Hebdomadae in privatis domibus seu Oratoriis peragere possint iuxta ritum Benedicti PP. XIII.

13. Concedendi ut cum necessitas postulaverit, Sacramentum Baptismatis sequenti formula servatis quoad reliqua de iure servandis administratur:

Sacerdos: N. quid petis ab ecclesia Dei?

były zepsute, a pomimo największych starań nowych lub świeższych Olejów Świętych nie można byłoby zdobyć.

8. Konsekwowania samemu albo za pośrednictwem innych kapłanów, których uznaliby za właściwych, przenośnych ołtarzy przy pomocy krótkiej formuły zatwierdzonej przez Stolicę Świętą i dopuszczonej do stosowania.

9. Zezwalania kapłanom, aby mogli poświęcać kielichy i pateny z użyciem Olejów poświęconych przez biskupa.

10. Błogosławienia w sposób ważny i godziwy Oleju Chorych, choćby przez tych, którzy nie mają godności biskupiej.

11. Udzielania proboszczom lub innym zastępującym ich kapłanom pozwolenia na błogosławienie wody chrzcielnej przy pomocy takiej skróconej formuły, na której używanie zezwolił misjonarzom peruwiańskim Papież Paweł III i która znajduje się w dodatku do *Rytuału Rzymskiego*.

12. Zezwalania kapłanom, aby mogli dokonywać obrzędów Wielkiego Tygodnia w prywatnych domach albo kaplicach zgodnie z rytym Papieża Benedykta XIII.

13. Zezwalania aby, gdy tego będzie wymagała konieczność, sakrament chrztu był udzielany przy zachowaniu następującej formuły i tego, co zgodnie z prawem należy zachowywać:

Patrinus: „Fidem”.

Sacerdos ungit infantem in pectore et inter scapulas dicens: „Ego te lineo oleo salutis in Christo Jesu Domino Nostro ut habeas vitam aeternam. Amen”.

Sacerdos: „Credis in Deum Patrem omnipotentem creatorem coeli et terrae?”

Patrinus: „Credo”.

Sacerdos: „Credis in Jesum Christum Filium eius unicum Dominum nostrum natum et passum?”

Patrinus: „Credo”.

Sacerdos: „Credis in Spiritum S., sanctam Ecclesiam catholicam, (s. 4) Sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem et vitam aeternam?”

Patrinus: „Credo”.

Sacerdos: „Ego te baptiso in nomine Patris et Filii et Spiritus S.”

Deinde ungens Chrismate dicit: „Deus omnipotens Pater Domini Nostri Jesu Christi, cui te regeneravit ex aqua et Spiritu Sancto, quique dedit tibi remissionem omnium peccatorum, ipse te liniat Chrismate salutis in eodem Christo Jesu Domino Nostro in vitam aeternam. Amen”.

14. Administrandi, licet caractere episcopali expertes, Confirmationis sacramentum, ad normam Instructionis in appendice ad Rituale Romanum relatae, itemque deputandi ad idem Sacramentum administrandum sacerdotes, quantum fieri potest, in aliqua dignitate ecclesiastica constitutos vel munere Vicarii Foranei fungentes.

Kapłan: N. O co prosisz Kościół Boży?

Chrzestny: „O wiarę”.

Kapłan namaszcza dziecko na piersi i na plecach między barkami, mówiąc: „Ja ciebie namaszczam olejem zbawienia w Chrystusie Jezusie Panu Naszym, abyś miał życie wieczne. Amen”.

Kapłan: „Czy wierzysz w Boga Ojca Wszechmogącego, Stworzyciela Nieba i Ziemi?”

Chrzestny: „Wierzę”.

Kapłan: „Czy wierzysz w Ducha Świętego, Święty Kościół Powszechny, (s. 4), Świętych Obcowanie, grzechów odpuszczenie, ciała zmartwychwstanie i życie wieczne?”

Chrzestny: „Wierzę”.

Kapłan: „Ja ciebie chrzczę w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego”.

Następnie, namaszczając Krzyżmem, mówi: „Bóg Wszechmogący, Ojciec Pana Naszego Jezusa Chrystusa, który Cię odrodził z wody i Ducha Świętego, i który dał ci odpuszczenie wszystkich grzechów, niech cię sam namaści Krzyżmem zbawienia w tym samym Chrystusie Jezusie Panu Naszym na życie wieczne. Amen”.

14. Udzielania, choćby nie mieli godności biskupiej, sakramentu bierzmowania zgodnie z normą *Instrukcji* przytoczonej w dodatku do *Rytułu Rzymskiego*, a także wyznaczania do udzielania tegoż sakramentu kapłanów, na ile to możliwe, posiadających jakąś godność kościelną, albo pełniących urząd wikariusza okręgowego [dziekana].

15. Concedendi:

a/ ut fideles quarum hora diei aut noctis etiam non ieiunii SS. Eucharistiam sumere possint, ita tamen, ut ipsi fideles praevidere valeant horam vel momentum, quo ipsis dabitur tantum sumere Sacramentum, satagant ut ad idem accedant, quantum fieri potest, postquam saltem ab una hora, ab epulis abstinerint et etiam possint illud occulte suis manibus accipere et sese occulte communicare, ne sacerdotes agnoscantur et deprehendantur, dummodo nullo irreverentiae aut alio periculo Sacramentum exponatur;

b/ ut quoties pro sacro Viatico ministrando desit sacerdos aut diaconus aut subdiaconus aut clericus, qui sint ad rem idonei et parati, adhiberi possit vir pius et moribus communiter probatus, qui deferat secreto SS. Species in vaso benedicto vel benedicens, quas ipse aegrotus suis manibus sumet; quod si hic SS. Species sumere nolit aut non valeat eaedem ministrantur a viro eas deferente, factis deinde manuum abstersionibus seu purificationibus;

c/ ut sacerdotes SS. Species sine lumine, in loco tamen decenti retineant, si ab haereticis aut infidelibus sit periculum sacrilegii.

15. Zezwalania:

a) aby wierni o dowolnej godzinie dnia lub nocy, nawet bez postu, mogli przyjąć Najświętszą Eucharystię, tak jednak, aby sami wierni mogli przewidzieć godzinę lub chwilę, w której będzie im dane tylko przyjąć Sakrament, aby starali się, na ile to możliwe, przystępować doń powstrzymawszy się przynajmniej przez jedną godzinę od jedzenia, a także mogli potajemnie brać [Sakrament] własnymi rękami i komunikować się potajemnie, aby kapłani nie byli rozpoznawani i chwytni, byleby tylko Sakrament nie był narażony na znieważenie lub jakieś inne niebezpieczeństwo;

b) aby, ilekroć dla udzielania Świętego Wiatyku brakuje kapłana, diakona, subdiakona albo duchownego, którzy są do tej sprawy zdolni i przygotowani, można było wykorzystać człowieka pobożnego i o powszechnie uznanej moralności, który w tajemnicy roznosiłby w pobłogosławionym lub przeznaczonym do pobłogosławienia naczyniu Święte Postacie, które chory mógłby wziąć własnymi rękami; a jeśli nie mógłby on lub nie potrafił ich wziąć, niech będą [mu] podane przez mężczyznę, który je przyniósł; następnie ręce powinny być wytarte czyli oczyszczone;

c) aby kapłani przechowywali Święte Postacie bez światła, jednakże w miejscu odpowiednim, jeśli istniałoby niebezpieczeństwo zbezczeszczenia przez heretyków albo niewierzących.

16. Permittendi christifidelibus, ut a dominica Septuagesimae usque ad festum SS. Apostolorum Petri et Pau-

16. Pozwalania wiernym, aby od niedzieli Siedemdziesiątnicy, aż do święta Świętych Apostołów Piotra

li praecepto annuae Confessionis et Communionis satisfacere possint.

17. Concedendi confessariis, ut (s. 5)

a/ sua iurisdictione uti valeant in toto territorio infenso religioni regimini obnoxio, nulla habita ratione finium singularum dioecesium,

b/ absolvere valeant a casibus et censuris reservatis sive Ordinariis locorum sive S. Sedi et ad hoc uti valeant extraordinaria facultate concessa canone 2254,

c/ dispensare valeant ab irregularitatibus quoad iam in Sacris ordinatos remoto scandalo et si agatur de delicto, reparato scandalo et imposita salutari poenitentia, si possibile sit et prout casus ferat; et etiam pro foro externo, facta tamen in scriptis attestatione suo tempore in curia producenda et interim caute adservanda,

d/ absolvere et dispensare possint in quacumque simonia etiam reali, dimissis beneficiis et super fructibus male perceptis, iniuncta aliqua elemosyna vel poenitentia salutari vel etiam retentis beneficiis, si fuerint paroecialia et non sint, qui parochiis praefici possint,

e/ impertire possint indulgentiam plenariam primo conversis ab haeresi,

f/ dispensare et commutare queant votum privatum et iusiurandum sine praeiudicio tamen iuris tertii quaesiti.

i Pawła mogli czynić zadość przykazaniu corocznej spowiedzi i komunii.

17. Zezwalania spowiednikom, aby (s. 5)

a) mogli korzystać ze swojej jurysdykcji na całym obszarze podlegającym władzom wrogim religii, bez uwzględniania granic poszczególnych diecezji,

b) mogli uwalniać od grzechów i kar zarezerwowanych albo dla Ordynariuszy miejsca, albo Stolicy Apostolskiej i aby mogli z tego korzystać na mocy nadzwyczajnego uprawnienia przyznanego w kanonie 2254,

c) mogli dyspensować od nieprawidłowości zaciągniętych przez osoby już wyświęcone po usunięciu zgorzenia, a jeśli chodzi o występki, po naprawieniu zgorzenia i nałożeniu zbawiennej pokuty, jeśli byłoby to możliwe i zgodnie z tym, co wskazuje konkretny przypadek; także w zakresie zewnętrznym, po sporządzeniu jednak zaświadczenia na piśmie, które w odpowiednim czasie zostałyby przedłożone w kurii, a tymczasem troskliwie zabezpieczone,

d) mogli udzielać absolucji i dyspensować w przypadku jakiegokolwiek symonii, także rzeczywistej po rzeczeniu się beneficjów i niegodziwie pozyskanych dochodów oraz po nałożeniu pewnej jałmużny albo zbawiennej pokuty, albo też z zatrzymaniem beneficjów, jeśli byłyby parafialne, a nie było takich, którzy mogliby objąć kierownictwo parafii,

e) mogli udzielać odpustu pełnego nawróconym z herezji,

f) mogli dyspensować i zamieniać ślub prywatny i przysięgę, jednak bez

szkody dla prawa nabytego osoby trzeciej.

18. Per se vel per personas specialiter delegatas:

a/ sanandi seu revalidandi matrimonia nulliter contracta praevia impedimentorum dispensatione (uti infra determinabitur) per renovationem consensus praestiti coram duobus testibus et Parocho aut alio sacerdote, si haberi possint, secus coram solis testibus et in scriptis documento exarato a testibus subscribendo et si scribere nesciant hi, aut nolint, aliter conficiendo, ita ut congrua habeatur probatio de matrimonio celebrato et illud documentum caute adservari debet quousque possibile sit idem ad Curiam Episcopalem transmittere,

b/ dispensandi ab omnibus impedimentis vel dirimentibus etiam multiplicibus, exceptis tamen iis provenientibus ex sacro presbyteratus ordine, ex affinitate in linea recta consummato matrimonio et ex votis sollemnibus professionis religiosae aut simplicibus tamen matrimonium irritantibus – praestitis, quoties agatur de (s. 6) matrimoniis mixtis sive ex disparitate cultus sive ex mixta religione, canonicis cautionibus, de quibus aeque ac de concessa dispensatione et de pontificia hac facultate in praefato documento facienda est mentio,

c/ sanandi in radice matrimonia iam contracta, quando ab una vel ab utraque parte renovatio consensus obtineri non valeat, dummodo constat de perseverantia praestiti consensus maritalis, praevia dispensatione impedimentorum ut in b/, et confecto documento probatorio atque praestitis

18. Sami albo za pośrednictwem osób specjalnie oddelegowanych [mieli prawo]:

a) uzdrawiania albo uważnienia małżeństw nieważnie zawartych po uprzednim dyspensowaniu od przeszkód (jak to jest określone poniżej) poprzez odnowienie zgody wyrażonej wobec dwóch świadków i proboszcza albo innego kapłana, jeśli mogliby być obecni, w przeciwnym wypadku wobec samych tylko świadków i po sporządzeniu dokumentu na piśmie i podpisaniu [go] przez świadków, a jeśli by nie umieli oni lub nie chcieli pisać, sporządzeniu w inny sposób, tak aby nastąpiło odpowiednie potwierdzenie zawarcia małżeństwa, a dokument ten należy troskliwie przechowywać aż będzie możliwe przekazanie [go] do kurii biskupiej,

b) dyspensowania od wszelkich przeszkód, nawet zrywających, również wielokrotnych, za wyjątkiem jednak tych, które powstają ze święceń prezbiteratu, z powinowactwa w linii prostej w skonsumowanym małżeństwie i ze ślubów uroczystych profesji zakonnej albo zwykłych, unieważniających jednak małżeństwo, ilekroć jednak chodzi o (s. 6) małżeństwa mieszane czy to z różnicy wiary, czy też odmiennego wyznania, z przedstawieniem rękojmi kanonicznych, o których, podobnie jak o udzielonej dyspensie i tym biskupim zezwoleniu należy uczynić wzmiankę we wspomnianym dokumencie,

c) uzdrawiania w związku zawartych już małżeństw, kiedy z jednej lub

cautionibus, si agatur de matrimoniis mixtis,

d/ dispensandi quoad matrimonia contrahenda ab omnibus impedimentis ut in b/, et iuxta modum ibi praestitutum.

19. Concedendi sacerdotibus ut fidelibus ritus orientalis omnia sacramenta uno ordine sacro excepto etiam absque licentia Episcopi vel Parochi ritu latino administrant, quin tamen fideles ea suscipientes ad ritum latinum transire censentur.

20. Commutandi onus divini Officii recitationibus cum onere recitandi integrum B.V.M. rosarium, quoties periculum sacerdotibus imminet ex cognita, etiam ex mera Breviarii deletionem eorum qualitate.

21. Concedendi, ut quilibet sacerdos dispensare valeat, quoties ei in Domino expedire videbitur, super lege abstinentiae et ieiunii diebus praescriptis.

22. Per se vel per personas delegatas concedendi familiis in quibus altera pars est ritus orientalis altera pars ritus latini, facultatem observandi ieiunia et festa iuxta ritum alterutrum ob conformitatem in eadem familia.

drugiej strony nie można uzyskać odnowienia zgody, byleby tylko wiadomo było o trwałości udzielonej zgody małżeńskiej, po uprzednim dyspensowaniu od przeszkód, jak w pkt. b), i po sporządzeniu dokumentu wiarygodnego i złożonych rękojmiach, jeśli wchodzi w grę małżeństwa mieszane,

d) dyspensowania w zakresie zawierania małżeństw od wszystkich przeszkód jak w punkcie. b) i zgodnie z wyznaczonym tam trybem.

19. Zezwalania kapłanom, aby wiernym obrządku wschodniego udzielali wszystkich sakramentów zgodnie z ustalonym porządkiem, nawet bez pozwolenia biskupa albo proboszcza; nie należy jednak uważać, że wierni przyjmując je przechodzą na obrządek łaciński.

20. Zamiany obowiązku odmawiania brewiarza na obowiązek odmawiania całego Różańca NMP, ilekroć kapłanom zagraża niebezpieczeństwo rozpoznania ich jedynie na podstawie noszenia brewiarza.

21. Zezwalania, aby każdy kapłan mógł dyspensować, ilekroć wyda mu się rzeczą właściwą w Panu, w zakresie prawa dotyczącego wstrzemięźliwości i postu w dniach nakazanych.

22. Osobistego, lub za pośrednictwem delegowanych osób, udzielania rodzinom, w których jedna strona jest obrządku wschodniego, a druga strona obrządku łacińskiego, możliwości przestrzegania postów i świąt zgodnie z obrządkiem którejkolwiek [z nich] przez wzgląd na jednomyślność w teje rodzinie.

23. Concedendi ut clerici vestes saeculares induant, si aliter vel transire vel permanere non poterint in territorio sub Russorum potestate constituto.

III. Quod si nova adhuc territoria vel Poloniae vel aliarum nationum sub Russorum potestate redigantur et inibi quoque religiosarum rerum conditio iniqua atque aspera evadat, SS. Dom. Noster PIUS XII constituit, ut praefatae facultates etiam Ordinariis horum locorum concessae censeantur.

Si vero dioecesis quaedam ita divisa maneat, ut pars eius sub (s. 7) Russorum dominatione sit, non autem sedes episcopalis, loci Ordinarius tempestive suum Vicarium pro regione occupata constituat, eique omnes necessarias facultates extraordinarias quoque supra numeratas concedat.

Die 29 Novembris 1939.

Concordat cum originali
Leopoli, 13 Decembris 1939.
Andreas Arch[iepiscopus] mpp
[manu propria]

23. Zezwalania, aby duchowni przywdziewali szaty świeckie, jeżeli nie mogliby inaczej czy to przechodzić, czy też pozostawać na obszarze, który znalazł się pod władzą Rosjan.

III. A jeżeli jeszcze inne obszary czy to Polski, czy innych narodów dostaną się pod władzę Rosjan i także i tam sytuacja religii będzie niekorzystna albo utrudniona, Nasz Ojciec Święty PIUS XII postanowił, aby wspomniane uprawnienia udzielone zostały również Ordynariuszom tych miejsc.

Jeżeli zaś jakaś diecezja zostanie tak podzielona, że jej część będzie pod (s. 7) władzą Rosjan, ale nie stolica biskupia, niech Ordynariusz miejsca w porę ustanowi swojego wikariusza dla zajętego obszaru i przyzna mu wszystkie konieczne uprawnienia nadzwyczajne, także wyżej wymienione.

W dniu 29 listopada 1939.

Zgodne z oryginałem
We Lwowie, 13 grudnia 1939.
Arcybiskup Andrzej
Własnoręcznie [podpisał]

Dodatek

Korespondencja sekretarza Kongregacji do Spraw Nadzwyczajnych Kościoła Domenico Tardiniego z biskupem łuckim Adolfem Szelażkiem i kanclerzem Kurii Biskupiej Łuckiej ks. Janem Szychem

1

[Domenico Tardini do ks. Jana Szycha, w Poznaniu; ADŁ, oryginał, mps]

Segreteria di Stato di Sua Santità

Du Vatican, le 16 novembre 1945

N. 7525/45

Monsieur le Chanoine,

J'ai bien reçu les deux rapports amples et précis que vous m'avez adressés en date du 23 août dernier, ayant trait, l'un aux conditions religieuses du diocèse de Łuck, de septembre 1939 au mois d'août 1945, et l'autre à la situation des diocèses de Żytomierz et de Kamieniec pour la période où il fut possible à S.E. Mgr Szelażek de s'occuper de ses fidèles.

Je vous remercie de vos informations, qui sont toujours utiles et intéressantes, quoique malheureusement bien douloureuses. C'est avec un vif déplaisir en effet qu'on a appris, – bien que pour une part cela ne fût que confirmer ce que on savait déjà, – les grandes souffrances que la guerre a causées dans ces régions et particulièrement dans le diocèse de Łuck.

Pendant ces années de dures épreuves le Saint-Siège s'est attaché, dans la mesure de ses moyens, à soulager ces grandes souffrances, malheureusement sans obtenir toujours d'heureux résultats. Une des marques de la sollicitude de l'Auguste Pontife est la lettre qu'il a daigné envoyer, le 7 octobre 1943, à S.E. Mgr l'Evêque de Łuck à l'occasion du vingtcinquième anniversaire de sa consécration épiscopale; aussi serais-je heureux de savoir si ce document est parvenu à destination. Maintenant que ce vénérable prélat est interné à Kiew l'on fait des démarches pour obtenir sa libération, mais, comme vous le comprendrez facilement, elles se heurtent à de grandes difficultés.

Veillez agréer, Monsieur le Chanoine, l'assurance de mes sentiments bien dévoués en N.S.

Sekretariat Stanu Jego Świątobliwości Watykan, dn. 16 listopada 1945 r.

N. 7525/45

Czcigodny Księżę Kanoniku,

Otrzymałem obydwie obszerne i szczegółowe raporty z dnia 23 sierpnia br. wysłane przez Księdza. Jeden z nich jest poświęcony położeniu Kościoła w diecezji łuckiej w okresie od września 1939 do sierpnia 1945 r., drugi zaś traktuje o sytuacji diecezji żytomierskiej i kamienieckiej w okresie, w którym było możliwe sprawowanie opieki nad wiernymi przez Jego Ekscelencję biskupa Szelażka.

Dziękuję bardzo za te informacje, zawsze niezmiernie potrzebne i interesujące, choć niestety również wielce bolesne. Z ogromną przykrością dowiaduję się – i częściowo informacje te potwierdzają moją wcześniejszą wiedzę – o wielkich cierpieniach, jakie wojna spowodowała w tych regionach, w szczególności w diecezji łuckiej.

W okresie tych ciężkich doświadczeń Stolica Apostolska starała się, w miarę swoich możliwości, ulżyć w cierpieniach, niestety, nie zawsze z pozytywnym skutkiem. Jedną z oznak takiej troski Ojca Świętego [l'Auguste Pontife] jest list, który zechciał On wysłać w dniu 7 października 1943 r. do Jego Ekscelencji biskupa łuckiego z okazji dwudziestopiętej rocznicy otrzymania sakry biskupiej¹; byłbym wdzięczny za informację, czy ten dokument dotarł do adresata. Teraz zaś, gdy ten czcigodny prałat został uwięziony w Kijowie, podejmowane są starania w celu jego uwolnienia. Jednak, jak Ksiądz z łatwością zrozumie, napotykają one na wielkie trudności.

Proszę przyjąć, Czcigodny Księżę Kanoniku, zapewnienie o moim szczerym oddaniu w Panu Naszym.

¹ Opublikowany w *Le Saint Siège*, s. 830-831.

2

[Ks. Jan Szych do Domenico Tardiniego; ADŁ, autograf²]

[Kielce, dn. 30 maja 1946 r.]

Votre Excellence,

La lettre de Votre Excellence du 16 XI 1945 No 7525/45 dans laquelle Vous me demandez si la missive de gratulation du Saint Père Pie XII écrite à l'occasion du vingt-cinquième anniversaire du Sacre Episcopal est arrivée à Son Excellence l'Evêque Szelażek, ne m'est parvenue qu'au mois de mars 1946; mais c'est seulement aujourd'hui qu'il m'est possible de Vous informer que cette lettre est arrivée à destination.

Elle a été une véritable consolation pour le coeur endoloré de notre inébranlable et Bienaimé Père, au milieu de cette mer de larmes, de lueurs d'incendies, des ruines de villages brûlés.

Nous étions alors sept ecclésiastiques a Łuck. Son Excellence nous a rassemblé et d'une voix tremblante d'émotion nous a lu la missive du Saint Père.

Nous avons écouté ces paroles dans le plus profond silence et recueillement et ce fut seulement dans la lecture de la lettre du Saint Père que consista la solennité du Jubilé. On ne pouvait organiser rien d'autre dans des temps si cruels. D'ailleurs si nous y avons ajouté quelque chose de plus, cela aurait seulement gâté la disposition si élevée, si sublime dans laquelle nous étions plongés par les paroles de la missive du Saint Père surtout à un tel moment où les circonstances nous séparaient complètement du monde.

Son Excellence l'Evêque A. Szelażek a aussitôt préparé une réponse chaleureuse, qu'on ne put pourtant pas envoyer, privés que nous étions de toute communication avec le monde extérieur. En plus les Bolcheviks pendant une perquisition avaient trouvé et pris cette réponse et la gardent dans les actes de l'Evêque à Kief.

Dieu Toutpuissant et Miséricordieux a permis à l'Evêque de se trouver déjà parmi nous. Sa Grandeur était traité comme les autres emprisonnés avec toute la rigueur propre au prison le plus dure mais malgré tout il conserve toute la fraîcheur, perspicacité de l'esprit et maintenant recourre vite sa santé.

Je gagne l'occasion de Vous exprimer, Excellence, mon le plus vif dévouement et l'assurance de mon plus parfait respect. Votre serviteur le plus humble.

² Fragment tego listu został opublikowany w *Le Saint Siège*, s. 920, przyp. 2.

[Kielce, dn. 30 maja 1946 r.]

Wasza Ekscelencjo,

Dopiero w marcu 1946 r. otrzymałem pismo z dnia 16 XI 1945 r. N. 7525/45, w którym Wasza Ekscelencja zapytuje mnie, czy list gratulacyjny od Ojca Świętego Piusa XII, napisany z okazji dwudziestypiątej rocznicy Sakry Biskupiej dotarł do Jego Ekscelencji Biskupa Szelażka. I dopiero dzisiaj mam możliwość przekazania informacji, że ten list dotarł do celu.

Pismo to było prawdziwym pocieszeniem dla obolałego serca naszego niezwykniętego i Umiłowanego Pasterza wśród morza łez, płomieni pożarów, ruin spalonych wiosek.

W Łucku było nas wówczas siedmiu księży³. Jego Ekscelencja zebrał nas wszystkich i głosem łamiącym się ze wzruszenia odczytał nam pismo od Ojca Świętego.

Słuchaliśmy tych słów w najgłębszej ciszy i skupieniu i jedynie na lekturze listu od Ojca Świętego polegała uroczystość jubileuszowa. Nie można było zorganizować niczego więcej w tym okrutnym czasie. Zresztą, gdybyśmy dodali cokolwiek, zepsułoby to tylko nastrój tak podniosły, tak szlachetny, w jaki zanurzyliśmy się dzięki słowom listu Ojca Świętego, zwłaszcza że zaistniałe okoliczności odcinały nas zupełnie od świata.

Jego Ekscelencja Biskup A. Szelażek natychmiast przygotował serdeczną odpowiedź, której jednakże nie mógł wysłać, ponieważ byliśmy pozbawieni jakiegokolwiek łączności ze światem zewnętrznym. Na dodatek w czasie rewizji bolszewicy znaleźli i zabrali tę odpowiedź i włączyli ją do akt Biskupa w Kijowie.

Bóg Wszechmogący i Miłosierny pozwolił Biskupowi powrócić do nas. Jego Wysokość był traktowany, jak inni więźniowie, z całą surowością właściwą najcięższym więzieniom. Ale pomimo wszystko zachował on swą spontaniczność, bystrość umysłu i teraz szybko wraca do zdrowia.

Korzystam z okazji, Ekscelencjo, aby przesłać moje najszczerze wyrazy oddania i zapewniam o najgłębszym szacunku. Sługa uniżony.

³ Ks. J. Szych miał prawdopodobnie na myśli – oprócz siebie – następujących księży: Florentyna Czyżewskiego, Karola Gałęzowskiego, Gustawa Jełowickiego, Adolfa Kukuruzińskiego, Leopolda Szumana i Stanisława Żukowskiego.

3

[Domenico Tardini do bp. Adolfa Szelażka, w Kielcach; ADŁ, oryginał, mps]

Segreteria di Stato di Sua Santità

Du Vatican, le 18 août 1946

N. 6097/46

Excellence Révérendissime,

Je n'ai reçu qu'après un long retard l'aimable lettre du 29 mai 1946 qui m'exprimait vos vœux avec une noblesse de sentiments dont je vous remercie vivement.

J'ai constamment suivi avec intérêt les diverses nouvelles relatives à votre personne et ce me fut une grande joie d'apprendre qu'après une longue captivité vous avez pu finalement rentrer dans votre Patrie. Puissent vos souffrances, endurées pour une sainte cause, obtenir de Dieu un grand avenir chrétien pour la Pologne.

Je prie Votre Excellence d'agréer l'expression de mes vœux les plus fervents en N.S.

Sekretariat Stanu Jego Świątobliwości Watykan, dn. 18 sierpnia 1946 r.

N. 6097/46

Wasza Wielbność,

Z dużym opóźnieniem otrzymałem uprzejmy list z dnia 29 maja 1946 r.⁴, w którym zostały przedstawione życzenia Waszej Wielbności pełne szlachetnych uczuć. Serdecznie za nie dziękuję.

Z zainteresowaniem śledzę informacje dotyczące osoby Waszej Wielbności i wiadomość o możliwości powrotu do Ojczyzny po długich latach niewoli sprawiła mi wielką radość.

Oby cierpienia znoszone dla świętej sprawy, pomogły wyjednać u Boga wielką chrześcijańską przyszość dla Polski.

Proszę Waszą Ekszelencję o przyjęcie mych najgorętszych życzeń w Panu Naszym

⁴ Opublikowany w *Le Saint Siège*, s. 916-921.

[Domenico Tardini do ks. Jana Szycha, w Kielcach; ADŁ, oryginał, mps]

Segreteria di Stato di Sua Santità

Du Vatican, le 7 septembre 1946

N. 6532/46

Monsieur le Chanoine,

J'ai reçu, quoique avec un retard considérable, votre lettre du 30 mai dernier où vous me rapportiez les douloureuses circonstances dans lesquelles fut célébré, en son temps, le jubilé épiscopal de S.E. Mgr Szelazek et le réconfort que la lettre du Saint Père apporta en cette occasion à cet illustre Prélat.

En vous remerciant des nouvelles intéressantes que vous m'envoyez et que je n'ai pas manqué de faire connaître au Saint-Père, je tiens à vous exprimer la satisfaction du Saint-Siège pour l'oeuvre bien diligente que vous avez accomplie pour le bien du diocèse, pendant l'absence forcée de son Ordinaire.

On a également été heureux d'apprendre, par Mgr Szelazek lui-même, l'aide que Vous lui avez porté avec un dévouement filial et à laquelle peut être attribué, comme l'affirme le même Evêque, que d'autres épreuves encore plus graves aient lui être épargnées au temps de sa captivité.

Le Seigneur ne laissera certainement pas sans récompense votre exquise charité et votre zèle généreux. Je suis heureux de vous annoncer que Sa Sainteté vous accorde de grand coeur, en récompense du bien que vous avez accompli et en gage des grâces divines, Sa paternelle Bénédiction Apostolique.

Veillez agréer, Monsieur de Chanoine, l'assurance de mes sentiments bien dévoués en N.S.

Sekretariat Stanu Jego Świątobliwości

Watykan, dn. 7 września 1946 r.

N. 6532/46

Czcigodny Księżę Kanoniku,

Ze znacznym opóźnieniem otrzymałem list Księdza z dn. 30 maja br., w którym donosi mi Ksiądz o bolesnych okolicznościach, w jakich odbył się jubileusz biskupi Jego Ekscelencji biskupa Szelażka i o pociesze, jaką przyniósł mu z tej okazji list Ojca Świętego, skierowany do tego znamienitego Prałata.

Dziękuję Księdzu za interesujące wiadomości, których nie omieszkiałem przekazać Ojcu Świętemu. Przesyłam również wyrazy satysfakcji ze strony Stolicy Apostolskiej za szybko podjętą rzetelną pracę, której Ksiądz podjął się dla dobra diecezji w czasie przymusowej nieobecności jej Ordynariusza.

Z radością dowiadujemy się od biskupa Szelażka o pomocy, jakiej mu Ksiądz, z synowskim oddaniem, udzielał. Jak zapewnia sam Biskup, tej pomocy należy zawdzięczać, że inne doświadczenia, jeszcze groźniejsze, zostały mu oszczędzone w czasie jego niewoli.

Pan Bóg z pewnością nie omieszka wynagrodzić Księdzu niezwyklej ofiarności i gorliwości w wierze. Z wielką radością informuję, że Jego Świątobliwość całym sercem przekazuje Księdzu, w uznaniu zasług i jako zapowiedź łask Bożych, swoje ojcowskie Błogosławieństwo Apostolskie.

Proszę przyjąć, Czcigodny Księżę Kanoniku, wyrazy szczerego przywiązania w Panu Naszym.

DIE SONDERVOLLMACHTEN FÜR DIE DIÖZESANBISCHÖFE IN DEN 1939 VON DER SOWJETISCHEN ARMEE BESETZTEN GEBIETE DER REPUBLIK POLEN

Zusammenfassung

Nach der Besetzung der östlichen Gebiete der Republik Polen durch die sowjetische Armee am 17. September 1939 wurde das Leben und Wirken der katholischen Kirche dort beträchtlich eingeschränkt und außerordentlich erschwert. In Sorge um die Katholiken dieser nun sowjetisch besetzten Grenzlanddiözesen stattete Papst Pius XII. die katholischen Bischöfe beider Riten - des lateinischen und des griechisch-katholischen - am 29. November 1939 mit Sondervollmachten aus. Aus Gründen der Geheimhaltung wurden diese nicht gedruckt veröffentlicht, sondern dem griechisch-katholischen Erzbischof vom Lemberg, Andrej Szeptycki, übermittelt. In seiner Kanzlei wurde der Text dieser Vollmachten unverzüglich (am 13. Dezember 1939) kopiert und allen Bischöfen der Grenzgebiete übergeben. Jede Kopie beglaubigte Erzbischof Szeptycki mit seiner Unterschrift und numierte sie eigenhändig. Als Grundlage für die heutige Veröffentlichung dieser Sondervollmachten dient der dem Luzker Bischof Adolf Szelażek übergebene Text. Er wurde in den Papieren dieses Bischofs, die der Kanzler der Bischöflichen Kurie Jan Szych 1945 aus Luzk mitbrachte.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich